

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, когнитивный инструмент, концепт, фрейм, концептуальный подход.

Movchan Lyudmila. Cognitive Linguistics: the Principles of Analysis of Language Material. In the article the author confirms that investigation of a character including its estimation particle is made with the help of cognitive linguistics, the main point of linguistics direction is a language as a cognitive mechanism. The author points out that language as a cognitive instrument is a system of marks which plays an important role in presentation and transformation of information. The main methods of cognitive linguistics are observed. It is determined that the central meaning of modern cognitive linguistics is a concept that is observed as a unit of the conceptual picture of the world reflected in a human psychology. And the basic method of cognitive linguistics analysis is considered to be the conceptual analysis. Among different methods of conceptual analysis the main role belongs to frame model. Five basic frames which demonstrate general principles of categorization and organization of verbal information are shown.

Key words: cognitive linguistics, cognitive instrument, concept, frame, conceptual approach.

Стаття надійшла до редколегії
28.05.2013 р.

УДК 811.161.2'282(477.86)

Любов Осташ, Роман Осташ

Лексика села Стриганці як об'єкт лексикографічного опрацювання. Д. 1 (ДАВА́ТИ – ДВІЙНИ́Й)

У статті запропоновано нові підходи до лексикографічного опрацювання лексики сучасного мовлення мешканців одного села. Разом з апелятивною лексикою у словник уведено й оніми (прізвища, вуличні прізвиська, мікротопоніми). Окрім фразеологізмів, подано також узвичаєні вислови. Об'єктом дослідження обрано говірку села Стриганці Тісменицького району Івано-Франківської області. У статті вміщуємо першу частину лексем, які починаються на літеру Д (ДАВА́ТИ – ДВІЙНИ́Й). У кожній словниковій статті подано максимальну кількість прикладів-цитат із розмовного діалектного мовлення, особливо при тих значеннях, які можуть відрізнитися від значень даної лексеми в літературній мові. Деякі із лексем (напр., числівник жіночого роду ДВІ, ужитий з іменниками середнього роду (залишки давньої двоїни), становлять значний інтерес для дослідників історичної граматики української мови.

Ключові слова: діалектологія, лексикографія, фразеологія, діалектне мовлення, говірка, село Стриганці.

Постановка наукової проблеми та її значення. Діалектне словникарство є перспективною ділянкою наукової роботи. Попри наявність солідно підготовлених лексикографічних праць, які були видані у різні роки, багато проблем залишаються невирішеними. Зокрема, неохопленими є багато діалектних масивів, а також немає теоретичного підґрунтя при укладанні діалектних словників, особливо тих, які стосуються лексикографічного опрацювання окремої говірки.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Традиція вивчати окремі говірки та подавати як додаток до публікацій різні за обсягом словники давня [див., напр.: 2; 3; 7; 8; 9; 12; 13; 15; 19]. О. Горбач уклав близько 20 діалектних словників, у тому числі таких, які стосуються мовлення мешканців окремих населених пунктів [див., напр.: 5]. Ця традиція продовжується й активно розвивається і в наші дні. В останні роки опубліковано низку словників, які віддзеркалюють мовлення носіїв окремої говірки [1; 6; 10; 14; 16; 17]. Ці лексикографічні праці мають різну структуру. Докладний аналіз праць, які висвітлюють специфічні особливості окремих говірок, здійснено у статті К. Глуховцевої «Говірка як об'єкт діалектологічних досліджень» [4]. Характеристика деяких діалектних словників, що стосуються окремих населених пунктів, міститься у статті Н. Хобзей «Сучасне українське діалектне словництво» [18].

Мета і завдання статті. Мета статті – запропонувати нові підходи до лексикографічного опрацювання лексики сучасного мовлення мешканців одного села. У зв'язку з поставленою метою визначено такі завдання: а) у межах кожної словникової статті подавати цитати із розмовного

мовлення, які містять достатній для розуміння значення реєстрового слова контекст; б) разом із апеллятивною лексикою у словник ввести й оніми: імена, прізвища, вуличні прізвиська, мікротопоніми; в) подавати у словнику максимальну кількість місцевих фразеологізмів та узвичаєних висловів, детально розшифровуючи значення кожного із них.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Об'єктом дослідження обрано говірку села Стріганці Тисменицького (діалектне стриганецьке – *Тисменецького*) району Івано-Франківської області. Говірка міститься на південному заході наддністрянського діалекту. Село розташоване в 30 км від обласного центру – міста Івано-Франківська (якщо їхати через *Рошнів, Клубівці, Тисменицю*). Вважається, що воно засноване в 1624 році. Село значиться на карті французького інженера-картографа Левассера де Боплана з 1650 р. Сусіднє село *Рошнів* – набагато давніше, у писемних пам'ятках згадується з 1387 р. Зі Стриганцями сусідять також села *Довге, Поберезжя* (діалектне стриганецьке – *Поберезжі*).

Структура словникової статті

Реєстрові слова подано великими літерами жирним шрифтом за українською абеткою. Після реєстрового слова у квадратних дужках наведено транскрипцію з обов'язковим позначенням наголосу та інших звукових особливостей лексеми. У мовленні стриганчан ненаголошений звук [e] звучить невиразно, часто наближаючись до [и] або [і]. Характерною особливістю говірки є те, що часто один і той же мовець може вживати будь-яку із цих паралельних фонетичних форм. Тобто при вимові лексеми **селó** 'вид населеного пункту' можливі такі фонетичні варіанти: **селó** [се^лло], **силó** [си^лло], **силó** [си^лло]. Із цієї ж причини, указуючи на середній рід у словникових статтях, присвячених прикметникам і дієприкметникам, указуємо (в ненаголошеній позиції) через скісну риску подвійну вимову, наприклад: „**ДОБРÉЗНИЙ** [добрезниї], **-а, -е/-и, прикм. 1.** Дуже добрий за характером. **2. перен.** (про їжу) дуже смачний”. Детальніше варіанти **-е/-и** не розшифровуємо, хоча слід мати на увазі, що, окрім указаних, можливі ще проміжні варіанти: звук [e], наближений до [и], та звук [и], наближений до [e]. Знак наголосу у транскрипції ставимо перед наголошеним складом. Після квадратних дужок подано ремарки: для **іменника** – вказівка на закінчення родового відмінка однини, вказівка на рід (*ч., ж., с.*, при іменникові спільного роду – *сп. р.*); для **дієслова** – вказівка на частиномовну приналежність слова та на вид (*док., недок.*); для **прикметника** – вказівка на частиномовну приналежність. Прикметники подано у формі чоловічого роду, після того через коми вказано закінчення жіночого та середнього родів; для **інших частин мови** – вказівка на частиномовну приналежність. Якщо слово багатозначне, викладено всі відомі авторам значення лексеми. Ці значення відокремлено арабськими цифрами. Омоніми подано в окремих статтях із числовим позначенням індексу справа. Якщо реєстровим словом є вуличне прізвисько, то у словниковій статті вказуємо основні похідні форми прізвиськ членів сім'ї, не розписуючи детально усі можливі варіанти антропонімоформул, у яких можуть уживатися ці основні форми. Докладніше про функціонування вуличних прізвиськ у Стриганцях див. [1]. Всі умовні скорочення подано окремим списком.

Умовні скорочення

вищ. ст. – вищий ступінь; **вл. н.** – власна назва; **вул.** – вуличне; **див.** – дивись; **дит.** – дитяче мовлення; **дієприкм.** – дієприкметник; **дієсл.** – дієслово; **док.** – доконаний вид; **ж.** – жіночий рід; **жарт.** – жартівливе; **згруб.** – згрубіле; **зменш.-пестл.** – зменшувально-пестливе; **знач.** – значення; **мн.** – множина; **недок.** – недоконаний вид; **нейтр.** – нейтральне, без конотацій; **оф.** – офіційний варіант імені; **перев.** – переважно; **перен.** – переносне значення; **пестл.** – пестливе; **порядк.** – порядковий; **прикм.** – прикметник; **присл.** – прислівник; **род.** – родове; **розм.** – розмовний варіант імені; **с.** – середній рід; **уроч.** – урочисте; **ч.** – чоловічий рід; **числ.** – числівник; **♦** – фразеологічні одиниці; **■** – узвичаєні вислови.

Д

ДАВАТИ [да'вати], **даю́, да́ш,** *мин. час – давóв, дава́ла, -ло, наказ. сп. дава́й, дієсл., недок., ДАТИ* [дати] *док. 1.* (передавати від однієї особи до іншої) давати: а) *Та прийшо́в би коли-небу́дь, то я би да́ла йому́ яку літρίну молока́;* б) *Я їй завиніла за фáрбу. Дай мені гро́ші, щоб я їй відда́ла і не бу́ла вінна;* в) *Приста́йка – то нічо́ не ва́рта, бо приста́я ніхто́ не любит: і їсти ніхто́ не хо́че да́ти, і га́ркают на не́го, як на пса.* ♦ Приказка: **Казóв пан: кожух дам. Те́пле його́ сло́во** - даремні надії,

що хтось виконає свою обіцянку. **2. перен.** Чинити, діяти. **■** Приповідка: **Дав Бог сить, всьогó є досіть** – так говорять тоді, коли протягом літа й осені на всі сільськогосподарські культури є багатий урожай; **■ давати (дати) в пúсок (кому)** – бити (вдарити) когось в обличчя; **■ давати (дати) гáйцу (гáйцу)** – а) (без додатка) (пристрасно, азартно робити що-небудь) давати (дати) жару. Спектр застосування цього виразу у розмовному мовленні дуже широкий і зміст висловлюваного часто можна зрозуміти лише у контексті розмови. Напр.: *О, ми на тім висілю давали гáйцу* з урахуванням контексту розмови розшифровується так: ‘О, ми на тім весіллі натанцювалися досхоchu’; б) (кому) замучити кого-небудь роботою; в) (кому) сильно висварити кого-небудь; **■ давати (дати) джазу** – а) зчиняти бешкет; б) те саме, що **давати (дати) гáйцу (гáйцу)**; **■ давати (дати) дýха (кому)** – замучувати роботою (кого); **■ давати (дати) знати (кому про кого, кому про що)** – повідомити, подати вістку; **■ давати (дати) лад (облад) (чому)** – а) впорядковувати; успішно завершувати яку-небудь справу; б) виконувати весь необхідний комплекс робіт (напр., вислів *дати облад в стáйни* або *дати облад худóбі* передбачає: викинути гній зі стайні, напоїти худобу, яка прийшла з пасовиська, здоїти корови, нагодувати сіном чи січкою і т. ін.); в) наводити порядок; г) *перен.* впорядковувати певні стосунки; **■ давати (дати) ліци в рúки (кому)** – передавати кому-небудь своє керівництво, управління господарством, певними справами і т. ін.; (про людей старшого віку) добровільно погоджуватись, примирюватись із тим, що керує уже не він, а інша особа, якій передано право управляти, керувати господарством; **■ давати (дати) на тик** – натякати; **■ давати отримáні (кому)** – доглядати людину похилого віку за свій кошт; **■ давати (дати) поза вúха (кому)** – давати (дати) запотилчника; **■ давати (дати) рúху** – швидко і результативно виконувати якусь роботу; **■ давати (дати) си на розва́гу** – подумати, поміркувати: *Гей, люди, дайте си на розва́гу! Та звідки вони кáлько грóший вóзьмут?* **■ давати (дати) собі говорóти** – (про особу) бути доступним у розмові, не гордитися; протилежне – **не давати (дати) собі говорóти**; **■ давати (дати) собі дýха** – замучувати себе роботою, яку сам запланував; замучувати себе самого надмірною працею; втомитися від надмірної праці; **■ давати (дати) собі на стрóмані** – зупинятися в якихось діях; припинювати якісь дії; заспокоюватися; **■ (з чим і без додатка) давати (дати) си (собі) ра́ду** – а) вміти впоратися з певною роботою; б) не розгублюючись, переборювати труднощі, виплутуватися з певних складних життєвих ситуацій; успішно вирішувати складні проблеми; **■ (кому) давати (дати) шкóли** – строго поводитися з ким-небудь, муштрувати кого-небудь, знуцатися з кого-небудь; **♦ дýлю з ма́ком давати (дати, показувати, показáти) згруб.** – абсолютно нічого не дати, не зробити і т. ін.; **■ я тобі дам; Він тобі дасть; Ми тобі дамó; Вони тобі дадóт і т. ін.** – уживається як погроза або попередження про небезпеку для співрозмовника. **3.** Допомогати фінансово і матеріально. **■ давати (дати) і завдавати (завда́ти)** – щедро допомагати матеріально, щедро давати комусь (перев. Родичам, членам сім’ї) гроші, кошти, матеріальні цінності, майно і т. ін.: *Та як би він лишé хотів вчúтисі, то я би йому помогла, я би йому дала і завдала*; **■ давати (дати) на бóже** – робити благодійний грошовий внесок на потреби церкви. **4.** Дарувати: *У них в селі на весілю дають дарі неспасéнні* ‘У них у селі на весіллі дарують надто дорогі, непосильні за ціною, коштовні подарунки’. **5.** Дозволяти, надавати можливість: а) *Давáй, я тебе зачéшу, бо будеш, як фі́цка* ‘Давай, я тебе зачешу, бо будеш, як вертихвістка’; б) *Давáй, вíйдим на півслова, бо при людих нема́ як поговорóти*; **■ дай ми спокíй** – облиш мене, не зачіпай мене; **■ і сам не гам, і дрóгому не дам** – про захланну або скупу людину; **■ малі діти не даю́т спáти, а велúкі – жíти** – дорослі діти створюють для батьків значно більше проблем, ніж малі; **■ не давати дíхати** – постійно турбувати, постійно нагадувати про себе: *Треба зробíти порьíдок в стодóлі, бо воно сто́йт мені на голові, воно мені не дає дíхати.*; **■ спокóю не давати** – турбувати, створювати незручності: *Ті курíска спокóю не даю́т, все в горóд лáзят і капúсту нíщут.* **6.** Призначати: *Ці дошки не треба давати на підлóгу, вони годя́тсi на вíрбу* ‘Ці дошки не треба призначати для укладання підлоги, вони годяться для виробництва меблів’. **7.** (у страву) вкладати, додавати: (із розповіді мовця про спосіб приготування квасолі під назвою *шнарáгі*) *Треба варíти з стручкáми, обтинáти кінчики (вúсики). Варóт, трут мóркву, зажа́рують з цибу́льков і даю́т одén зубóк чисничку́ потовчéного і ма́слом помастьóт і їдóт.* **7.** Долучати, додавати до загального, до комплекту: *Вони́ будóт робíти висі́лю в місті, в кафé. Сво́е лишé дадóт – горі́вку і солóдке.* **8.** наказ. спосіб дай із дієсловом 1 особи однини майбутнього часу у знач. спонукальної частки. Виражає власну готовність до якої-небудь дії, спонукування робити що-небудь: *Та я взагалі то йшла до сільма́гу, але віджу – ти при́хала та й думаю: дай заверну.*

■ давати молоко́ – добре доїтися: Коро́ва хóче сі вимíнати, йти на росóу, абí давати молоко́.

ДАВА́ТИСІ [да'ватис'і] дієсл., недок., **ДА́ТИСІ** [д'атис'і] док. **1.** (перев. із запереченням **не**) піддаватися, здаватися: (про боротьбу двох хлопчаків) *Дивісі, а він хоть м'єнший, а не даєсі.* **2.** Бути легким, доступним для засвоєння: *Та йому наука [навчання в школі – Авт.] легко даєсі.*

■ **дава́тисі коштува́ти** – мати великі фінансові чи матеріальні витрати: *Вони даю́тсі коштува́ти, а я шо? – буду́ з них пода́тки збира́ти? 'У них і так великі витрати, тому я не буду з них ще гроші вимагати'.* ■ (до кого і без додатка) **дава́тисі чу́ти** – а) озиватися, подавати голос; б) давати вістку про себе (напр., листом); протилежне – **не дава́тисі чу́ти**: *Він коли́сь хоть де́коли лист напи́ше, а тепе́р зовсім не даєсі чу́ти*; ■ **дасьць сі ві́діти** – буде видно; побачимо (тоді й вирішиться): – *Ти зовтра пої́деш до мі́ста? – Дасьць сі ві́діти, яка́ бу́де погóда* 'Буде видно (побачимо), яка буде погода, а тоді вирішу, що робити'.

безос. да́ло си: *Да́ло си ні́ні шмі́ру* 'Хоч і важко, але добре і результативно ми сьогодні попрацювали'.

ДАВІ́ТИ [да'вити] дієсл., недок. **1.** (з силою натискати, стискати, тиснути) давити. **2.** (налягати своєю вагою; натискати) давити. **3. перен.** (чинити утиски; гнобити) давити.

ДАВІ́ТИСІ [да'витис'і] дієсл., недок. **1.** (забивати собі горло великим шматком їжі) давитися. **2. перен.** (їсти що-небудь малопоживне, одноманітне) давитися.

ДА́ВНИЙ [даў'ній], **ДАВНІ́Й** [даўн'і] прикм. **1.** (який давно минув; колишній) давній. ■ з **да́вних (да́вніх) літ** – віддавна; **2.** (який існує вже багато часу; старий; здавна добре відомий; стародавній) давній: а) *Васі́ль – його да́вний това́риш, ше зі шко́ли*; б) *То вже да́вна ворожне́чі між ні́ми*; в) *Їх рід в Стрига́нцях ду́же да́вній*.

ДАВНІ́ШЕ [даўн'іше"], **ДАВНІ́ШИ** [даўн'іши"] присл. Раніше, перед тим: (із розповіді жінки похилого віку) *Давні́ше я була́ ду́шиша* 'Раніше я була дужча (міцніша, мала більше сил)'.

ДАВНО́ [даў'но] присл. **1.** (у далекому минулому; багато років тому) давно. ■ **то було́ давно́ і непрóвда** – (перев. жарт.) це вже минуло (тобто відбувалося в далекому чи недалекому минулому), але зараз воно вже не актуальне. **2.** (протягом тривалого часу; здавна) давно: *Вони́ вже давно́ ворогу́ють між собо́в*.

ДАЛЕ́КИЙ [далеки́], **-а, -е/-и**, прикм. (який розташований на значній відстані від чого-небудь) далекий. ■ **дале́ка дорóга** – далека, тривала, виснажлива подорож, поїздка: *Не псу́й їй на́строю, бо пе́ред нив дале́ка дорóга* 'Не псу́й їй настрою, бо її чекає далека подорож?'; ■ **тако́го дале́кого сві́ту** – а) здалека: *І ви добира́лисє сю́да тако́го дале́кого сві́ту? 'І ви добиралися сюди так здалека?'*; б) далеко: *І чо́го то́бі йти се́ред но́чи тако́го дале́кого сві́ту? 'Навіщо тобі йти вночі так далеко?'*

ДАЛЕ́КО [далеко] **1.** Присл. до **ДАЛЕ́КИЙ**. ■ **дале́ко-дале́ко; дале́ко-предале́ко** – дуже далеко; ■ **дале́ко пі́ти** – добитися успіхів, слави; стати відомим. **2. у знач. присудк. сл.** На великій відстані: *Вони́ були́ ще дале́ко від села́.* **3. у знач. присудк. сл.** Не скоро настане який-небудь час, пора: (про студента) *Йому́ до пій́того кóурсу ще дале́ко.* **4. у знач. присудк. сл.** Не рівнятися кому-, чому-небудь з кимось, чимось (у соціальному становищі, у виконаній роботі і т. ін.); нерівня кому-, чому: *Йому́ дале́ко до нас.*

ДА́ЛІ¹ [дал'і] присл. **1.** Вищ. ст. до **ДАЛЕ́КО**. **2.** Після цього (того); потім (послідовність): а) *Трорі́дний брат, да́лі ми собі́ з ні́ми четве́рті, а пій́ті вже сі ни раху́ють*; б) *Блі́жче до ха́ти я поса́дила буракі́, а там да́лі – кукурудзи.* **3.** Продовжуючи розпочате, продовжуючи певний етап, процес: – *В на́шим садку́ напáдало так багáто я́блук! Але вони́ ще мале́нькі. – То я́блуні чисті́тсі: все, шо незда́ле, відпада́є, а до́бре буде да́лі дозривати* // Надалі: *Я ду́мала, шо він як вже́нісі, то ста́не трóха сері́озніши́й, а йому́ да́лі лише́ гуля́нки в голо́ві* // Більш тривалий час; більше, довше: *Як він зіп'єсі, то вона́ йому́ да́лі терпі́ти не бу́де.* **4.** Скоро, ось-ось, незабаром: а) *Де́сь да́лі ма́є при́хати авто́бус*; б) *Він, певна́, да́лі вже́ прій́де* 'Він, напевно, ось-ось уже прийде'.

ДА́НІ [дан'і], **-і, ж.** Вл. н.: нар. вар. імені **Богда́на**. Нейтр.

ДА́НКА [данка], **-и, ж.** Вл. н.: нар. вар. імені **Богда́на**. Нейтр.

ДА́НУ́СІ [данус'і], **-і, ж.** Вл. н.: нар. вар. імені **Богда́на**. Пестл.

ДА́НЬО [дан'о], **-і, ч.** Вл. н.: нар. вар. імені **Богда́н**. Пестл.

ДА́НЬЦЬО [дан'ц'о], **-і, ч.** Вл. н.: нар. вар. імені **Богда́н**. Пестл.

ДА́Р [дар], **-у, ч., уроч.** **1.** Дарунок, подарунок. **2.** Подарунки молодій (новий звичай у Стриганцях і в навколишніх селах) родичам молодого у вигляді одягу, головних уборів (жіночі хустки), коштовностей (жіночі прикраси), килимів та ін.; для дітей родичів молодого – іграшки, солодоці. Перед весіллям молодій вручають список тих родичів молодого, яких необхідно обдарувати, і

перелік подарунків. **дару́ неспасе́нні** – ‘надто дорогі, непосильні фінансово, коштовні подарунки або ж великий, інколи надмірний список родичів молодого, яким необхідно вручити подарунки, і відповідно великі фінансові витрати, пов’язані з цим звичаєм’: *У них в селі на весілля дають дару́ неспасе́нні* ‘У них у селі існує традиція на весіллі дарувати надто дорогі, непосильні, коштовні подарунки’.

ДА́РА [‘дара], -и, ж. Вл. н.: нар. вар. імен **Дару́на, Дарі́я**. Нейтр.

ДАРИ́НКА [дар’инка], -и, ж. Вл. н.: нар. вар. імен **Дару́на, Дарі́я**. Пестл.

ДА́РКА [‘дарка], -и, ж. Вл. н.: нар. вар. імен **Дару́на, Дарі́я**. Нейтр.

ДАРО́ВАНИЙ [дар’ованиї], -а, -е/-и, дієприкм. Подарований. **даро́ваному коне́ви в зу́би не дівлі́цьці** – до подарунків не треба висловлювати претензій.

ДАРУВА́ТИ [дару’вати] дієсл., недок. Дарувати. Див. ще **ВІДДАРУВА́ТИ, ПОДАРУВА́ТИ**.

ДАРУ́СИ [дар’ус’і], -і, ж. Вл. н.: нар. вар. імен **Дару́на, Дарі́я**. Пестл.

ДА́РЦІ [‘дарц’і], -і, ж. Вл. н.: нар. вар. імен **Дару́на, Дарі́я**. Пестл.

ДАХ [дах], -у, ч. Дах. **жу́ти під одні́м да́хом** – жити разом в одному будинку; **ма́ти дах над голово́в** – мати житло; мати захисток, пристановище. Протилежне – **не ма́ти да́ху над голово́в**.

ДА́ЧИ [‘дач’і], -і, ж. (літній будинок для відпочинку за містом) дача: *Ту ха́ту купи́в собі́ хто́сь з Франкі́вська* [м. Івано-Франківськ – Авт.] *під да́чу. За́раз там ро́бля́т вели́кий ремо́нт*.

ДАШО́К [да’шок], -шка́, ч. 1. Зменш.-пестл. до **ДАХ**. 2. Невеликий виступ у вигляді даху над входом у приміщення.

ДБА́ТИ [д’бати] дієсл., недок. 1. (про кого, про що) (виявляти старання, турботу; піклуватися) дбати: *Він про не́ї* [дружину – Авт.] *ні́ч не дбов*. 2. перен. (про кого) захищати (кого).

ДВА [два] числ. Два: а) *До дев’я́тки* [розмір коси – Авт.] *тре́ба хло́па два два́дцять* [ріст: два метри двадцять сантиметрів – Авт.] *і вели́кий ро́змах*; б) *Свиня́гу зарі́зали під дві́ста кі́ля, два ро́ки ма́ла*; в) *Маю́ два когу́ті. Але не мі́риці́ між собо́в. Як оден хо́че попарува́ти ку́рку, то дру́гий його́ відганя́йи, кло́с*. Див. ще **ДВІ**.

ДВА́ДЦЯТЬ див. **ДВАЦІ́ТЬ**.

ДВНА́ЦТИЙ [два’нац’ітиї] числ., порядк. Дванадцятий.

ДВНА́ЦІТЬ [два’нац’іт’] числ. Дванадцять.

ДВАЦЕ́ТИЙ див. **ДВАЦЬІ́ТИЙ**.

ДВАЦІ́ТЬ [‘двац’іт’], **ДВА́ДЦЯТЬ** [‘двад’ц’ат’] числ. Двадцять.

ДВАЦЬІ́ТИЙ [два’ц’ітиї], **ДВАЦЕ́ТИЙ** [два’ц’етиї] числ., порядк. Двадцятий.

ДВЕ́РІ [д’вер’і], -ре́й, мн. Двері: а) *Зап’ри́ две́рі, аби́ сі́ни не нахо́лода́ли*; б) *Ми бо́ялисі, що він, п’я́ний, полóмит две́рі, две́рі на сміхові́ско бу́дут*; в) *Він був п’я́ний, я його́ не пуска́ла до ха́ти, і він зачы́в гарта́ти в две́рі*.

ДВЕРЦІ́ [д’верц’і], -ре́ц, мн. Зменш. до **ДВЕ́РІ**.

ДВЕРЦІ́ТА [д’верц’іта], -ці́т, мн. Дверцята.

ДВИ́ГАНИТИ [двиг’анити] дієсл., недок. 1. Піднімати щось дуже важке. 2. Нести щось дуже важке, непосильний вантаж. Див. ще **ДВІ́ГАТИ**.

ДВІ́ГАТИ [двиг’ати] дієсл., недок., **ДВІ́ГНУТИ** [двиг’нути] док. 1. Піднімати щось дуже важке: *Він то дві́гнув і підорво́всі*. 2. Нести щось дуже важке, нести непосильний вантаж. 3. перен. Виконувати важке, непосильне завдання: *Він ту ха́ту та́ки дві́гнув* ‘Він свою хату, хоч і неймовірними зусиллями, все ж зумів збудувати’ (тобто: ‘Хоч було важко, хоч не раз бракувало коштів, але в результаті хату все-таки було збудовано’). Див. ще **ДВІ́ГАНИТИ, НАДВІ́ГАТИСІ, ПОДВІ́ГАТИСІ**.

ДВІ [дв’і] числ. 1. Поєднується з іменниками жіночого роду (як і в літературній мові): *Там пішли́ дві́ жі́нки*. 2. Може вживатися у поєднанні з іменниками інших родів. Форми цих іменників є залишками давньої двоїни. Паралельно може вживатися і сучасна форма: **дві́ видрі́/два́ видра́** – два відрі, двоє відер: *Прине́сла м з пивни́ці дві́ видрі́ бульбо́и*; **дві́ сло́ві/два́ сло́ва** – два слова, перен. – коротка розмова: *Дава́й, ви́йдем на дві́ сло́ві* ‘Давай, вийдемо поговорити’. Див. ще **ДВА**.

ДВІ́ЙНИЙ [дв’і́нній], -а, -е/-и, прикм. 1. Який складається із двох шарів. 2. (який складається з двох однорідних або подібних частин, предметів) подвійний. **дві́йна роду́на** (=задві́йна фа́мілія) – коли родичаються і з одного боку, і з другого: наприклад, хлопець жениться з дівчиною, а брат нареченої потім одружується з сестрою жениха. Див. ще **ЗАДВІ́ЙНИЙ**.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Здійснене дослідження переконує у необхідності підготовки і видання сучасних словників діалектного мовлення мешканців окремого

села. Мовний світ окремої говірки – це унікальне явище, яке розкривається власне у лексикографічних працях такого типу. Словники такого зразка дають змогу глибше проникнути у суть значення кожного слова та багатство його семантичних відтінків у різних ситуативних контекстах. У перспективі планується підготовка до публікації цього словника у повному обсязі.

Джерела та література

1. Аркушин Г.Л. Силенська гуторка. – Луцьк : Вежа, 1996. – 168 с.
2. Вербовий М. Спроба характеристики говірки села Лозоватка Криворізького району Дніпропетровської області / М. Вербовий // *Ukrainistica*. Збірник наукових праць. Вип. 9. – Кривий Ріг – Краків, 2011. – С. 99–124.
3. Гладкий П. Говірка с. Нехворощі Андрушівського району Бердичівської округи (кол. Житомирського повіту) // *Український діалектологічний збірник* / [ред. О. М. Синявський, А. Кримський]. – Кн. II. – Київ, 1929. – С. 109–198.
4. Глуховцева К. Д. Говірка як об'єкт діалектологічних досліджень // *Діалектологічні студії*. 4 : Школи, постаті, проблеми / К. Глуховцева ; [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2004. – С. 262–274.
5. Горбач О. Південноволинська говірка й діалектний словник с. Ступно кол. Пов. Здовбунів // О. Горбач. Зібрані статті. V. Діалектологія. – Мюнхен, 1993. – С. 405–426.
6. Друль І.С. Словник говірки села Грабовець Стрийського району Львівської області (на правах рукопису). – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2006. – 200 с.
7. Курило О. Фонетичні та деякі морфологічні особливості села Хоробричів давніше Городенського повіту, тепер Сновської округи на Чернігівщині / О. Курило. – К. : Всеукр. академія наук, 1924. – 111 с. (Серія: Збірник історично-філологічного відділу ВУАН. Праці Етнографічної комісії. – Т. 21).
8. Лесюк М. Мовний світ галицького села (Ковалівка Коломийського району Івано-Франківської області) / Микола Лесюк. – Івано-Франківськ : Нова зоря, 2008. – 328 с.
9. Мельничук О.С. Словник специфічної лексики говірки села Писарівки (Кодимського району Одеської області) // *Лексикографічний бюлетень Інституту мовознавства АН УРСР*. – Вип. 2. – К., 1952. – С. 67–98.
10. Негрич М. Скарби гуцульського говору : Березові. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 224 с. – (Серія «Діалектологічна скриня»).
11. Осташ Р.І. Із життя сучасних українських прізвищ. 3 / Р. Осташ // *Діалектологічні студії*. 6: Лінгвістичний атлас – від створення до інтерпретації / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006. – С. 293–302.
12. Паламарук Л.С. Словник специфічної лексики говірки села Мусіївки (Вчорайшенського району, Житомирської області) / Л.С. Паламарчук // *Лексикографічний бюлетень Інституту мовознавства АН УРСР / АН УРСР ; Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні*. – Вип. VI. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – С. 22–35.
13. Панькевич І. Говір села Руської, бувшого Марамороша в Румунії // *Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді*. – Ужгород, 1934. – Т. 10.
14. Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. – Ужгород : Ліра, 2008. – 480 с.
15. Свенціцький І. Бойківський говір с. Бітля // *Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка*. Т. CXIV. – Кн. II. – Львів, 1913. – С. 116–153.
16. Сизько А.Т. Словник діалектної лексики говірки села Кишеньок Кобеляцького району Полтавської області // *Методичні вказівки для вивчення курсу «Українська діалектологія»*. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1981. – 44 с.
17. Турчин Є. Словник села Тилич / Є. Турчин. – Львів : Українська академія друкарства, 2011. – 384 с.
18. Хобзей Н.В. Сучасне українське діалектне словництво // *Україна : культура, спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 15 / Наталія Хобзей. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006. – С. 819–826.
19. Czyżewski F., Sajewicz M. Słownictwo ludowe ukraińskiej gwary wsi Ochoża koło Chełma / F. Czyżewski, M. Sajewicz // *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce // Rozprawy slawistyczne*. 12. – Lublin, 1997. – S. 45–86.

Осташ Любовь, Осташ Роман. Лексика села Стриганцы как объект лексикографической обработки. Д. 1 (ДАВА́ТИ – ДВІЙНИ́Й). В статтю пропонується нові підходи до лексикографічної обробки лексики сучасної мови жителів одного села. Наряду з апеллятивною лексикою в словарь введено оними (фамілії, уличні прозвіща, мікротопоніми). Крім фразеологізмів, поміщаємо також необхідні висловлювання. Об'єктом дослідження обрано мову села Стриганцы Тисменицького району Івано-Франківської

області. В статті розробляється перша частина лексем, починаючихся на букву Д (ДАВА́ТИ – ДВІЙНИ́Й). В кожній словарній статті приведено максимальне количество примеров-цитат из разговорной диалектной речи, особенно при значениях, отличающихся от значений данной лексемы в литературном языке. Некоторые из лексем (например, имя числительное женского рода ДВІ, употребляемое с именами существительными среднего рода (остатки древней двоины), представляют значительный интерес для исследователей исторической грамматики украинского языка.

Ключевые слова: диалектология, лексикография, фразеология, диалектная речь, говор, село Стру́ганцы.

Ostаш Lyubov Ostash, Roman. Lexis of Stryhantsi Village as Objekt of Lexicographical Processing. D/Д. 1 (ДАВА́ТИ – ДВІЙНИ́Й). New approaches to lexicographical processing of modern speech lexis of residents of a separate village are suggested in the article. Onyms along with appellative lexis are introduced into the vocabulary (surnames, street nicknames, microtoponyms). Common phrases are also presented in addition to idioms. Dialect of the village of Stryhantsi of Tysmenytsya district, Ivano-Frankivsk region was chosen as object of the research. The article contains the first part of lexemes that begin with D/Д letter (ДАВА́ТИ – ДВІЙНИ́Й). Each dictionary entry provides the maximum number of examples-quotations in vernacular dialectal speech, in particular, in the meanings which may differ from the meanings of the given lexeme in the literary language. Some lexemes (for instance, a numeral of feminine gender ДВІ, used with the nouns of neuter gender (remnants of old dvoyna (dual gender)) are of a considerable interest for those researching historical grammar of the Ukrainian language.

Key words: dialectology, lexicography, phraseology, dialectal speech, dialect, the village of Stryhantsi.

Стаття надійшла до редколегії
28.05.2013 р.

УДК 811.161.2'373

Надія Осташ

Про деякі фонетичні явища в Холмських говірках

У статті проаналізовано деякі фонетичні явища в говірці села Березна на Холмщині: протеза – протетичні **в, г, й** (*во́цит* ‘оцет’, *го́синь* ‘осінь’, *іржа́* ‘іржа’); епентеза – уживання вставного **н** після **м** (*мне́та* ‘м’ята’, *по́лумне* ‘полум’я’, *суло́мняний* ‘солом’яний’), **вставного м** перед **н**, а також вставних **й, в**, зокрема при використанні слів іншомовного походження (*кака́во* ‘какао’, *Ліво́нтій* ‘Леонтій’, *ра́діво* ‘радіо’, *фія́лка* ‘фіалка’) (поява епентез **й, в** спричинена бажанням уникнути збігу голосних); афереза – усічення початку слова (*люмі́новий* ‘алюмінієвий’, *силе́диць* ‘оселедець’, *Лікса́нדר* ‘Олександр’, *маляро́ваний* ‘емальований’, *на́кшій* ‘інакшій’). Усічення зафіксовано і в інших позиціях (напр., у середині слова: *Холм*, але у родовому відмінку – *пуйте́ ду Хо́ма* ‘піти до Холма). У мовленні мешканців села виявлено типові риси холмських говірок як складової частини південно-західного наріччя української мови.

Ключові слова: Березно, Холмщина, протеза, епентеза, афереза, говірка, наріччя.

Постановка наукової проблеми та її значення. З усіх структурних рівнів українського говіркового масиву найбільшу увагу дослідників привертає фонетична система. Українські говірки надзвичайно різноманітні саме з фонетичного погляду. Нас зацікавили фонетичні особливості говірки села Березна на Холмщині. Їх розгляд важливий не лише з погляду цінного лінгвістичного матеріалу, але й тим, що носії цієї говірки були депортовані зі свої рідних земель.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Серед великої кількості праць, які аналізують український діалектний простір, холмські говірки найменш вивчені. Говірка мешканців села Березна належить до групи холмських говірок південно-західного діалектного типу [6, с. 35; 8, сс. 170, 173, 179]. Інколи холмські говірки називають волинсько-холмськими чи волинськими [11, сс. 239, 242], стверджуючи, що вони належать до тієї ж системної групи, що й українські говірки Волині на схід від Бугу. Докладну історію наукового вивчення холмських говірок подав М. Лесів у монографії “Українські говірки у Польщі” [11]. Вагомий внесок у дослідження холмських говірок зробили відомі мовознавці Ф. Чижевський [33], М. Саєвич [36], С. Вархол [35], К. Пастусяк [38] та інші. Вичерпну бібліографію праць, присвячених вивченню українських говірок на території Польщі, уклали професори Ф. Чи-